

Gönderim Tarihi: 09.02.2017 Kabul Tarihi: 23.05.2017

TÜRKİYE’NİN NÜKLEER SİLAHLARIN YAYILMASININ ÖNLENMESİ (NSYÖ) ANTLAŞMASINA KATILIMI: NEDENLERİ VE ETKİLERİ

Kahraman SÜVARİ*

TURKEY’S PARTICIPATION IN THE NUCLEAR NON- PROLIFERATION TREATY (NPT) : CAUSES AND EFFECTS

Öz

Nükleer silahsızlanma konusunda en kapsamlı antlaşma olan Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi (NSYÖ) Antlaşması, 1968 yılında ortaya çıkmıştır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’nin NSYÖ Antlaşması’na katılımını nedenleri ve etkileri ile incelemektir. Türkiye, antlaşmayı “nükleer silaha sahip olmayan devlet” statüsünde 1969 yılında imzalamış ancak 1980 yılında onaylamıştır. Türkiye, bu antlaşma çerçevesinde nükleer silah geliştirmeyeceğini ve bu tür silahları hiçbir şekilde elde etmeyeceğini kabul etmiştir. Türkiye, uluslararası toplumun algısı doğrultusunda nükleer silahsızlanmaya destek veren bir devlettir. Bununla birlikte, NATO kapsamında sahip olduğu nükleer güvence ve nükleer enerjiye olan ilgisi Ankara’yı bu antlaşmaya katılmaya iten başlıca faktörlerdir. Türkiye, antlaşmaya taraf olması ile nükleer enerjiyi barışçıl amaçla kullanma hakkına resmi olarak sahip olmuştur. Bu bağlamda, Türkiye’nin antlaşmadan önce başladığı nükleer faaliyetleri, NSYÖ Antlaşması’na katılmasından sonra da devam etmiştir. Diğer taraftan, Türkiye’nin kendi nükleer caydırıcılık unsurlarını geliştirmeyi güvenlik politikasında yer vermeyeceğinin taahhüt etmesi, Amerika Birleşik Devletleri’nin NATO bünyesinde Türkiye’ye sağlamış olduğu “yerinden” nükleer güvenceyi nükleer tehditleri caydırma konusunda tek seçenek olarak bırakmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye’nin Nükleer Politikası, Nükleer Silahlar, NSYÖA, Nükleer Enerji.

Abstract

The Nuclear Non-Proliferation Treaty (NPT), the most comprehensive treaty on nuclear disarmament, emerged in 1968. The purpose of this study is to examine Turkey's involvement in the NPT with its causes and effects. Turkey signed the treaty in 1969 in the status of “non-nuclear-weapon state”, but ratified it in 1980. By participating in this treaty, Turkey has acknowledged that it will not develop nuclear weapons and will not obtain such weapons in any way. Turkey has

*Arş. Gör., Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-posta: ksuvari@yildiz.edu.tr.

always been a state that supports nuclear disarmament in the direction of the international community. Beside this, nuclear security provided by NATO and Turkey's interest in nuclear energy are the main factors driving Ankara to sign the NPT. Turkey has officially earned the right to use nuclear energy for peaceful purposes, as it is a party to the treaty. In this context, the nuclear activities that Turkey began before the treaty has continued after its participation in the NPT. On the other hand, as Turkey has committed not to develop nuclear weapons as deterrent forces under its national security policy by participating in this treaty, the nuclear assurances provided by the United States of America through NATO has become the only option for Turkey's nuclear security to deter the nuclear threats.

Keywords: Turkey's Nuclear Policy, Nuclear Weapons, NPT, Nuclear Energy.

1. Giriş

Nükleer teknolojinin askeri amaçla kullanılmasının bir ürünü olan nükleer silahlar, insanlık tarihinin ürettiği en güçlü silahlar olarak tanımlanabilir. Kullanılması sonucunda sebep olduğu kitlesel tahribat, uluslararası toplumu nükleer silahları kontrol altına alma çabalarına yöneltmiştir. Bu doğrultuda 1968 yılında ortaya çıkan ve nükleer silahlardan kaçınmanın temel dayanağı olan Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi (NSYÖ) Antlaşması ile nükleer silahların dünyada yayılmasının engellenmesi amaçlanmıştır. Türkiye, 28 Ocak 1969 tarihinde antlaşmayı imzalamış, ancak antlaşmanın Ankara tarafından onaylanması 17 Nisan 1980 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin NSYÖ Antlaşması'na katılımını nedenleri ve etkileri ile incelemektir. Çalışmada, Türkiye NSYÖ Antlaşması'na neden taraf oldu? Antlaşmayı imzalamasına rağmen onaylamak için beklemesinin ana etmenleri nelerdi? Ankara'nın NSYÖ Antlaşması'na katılımı Türkiye'ye nasıl bir etki yaptı? sorularına cevap aranacaktır.

Türkiye'nin NSYÖ Antlaşması'na katılımı, silahlardan kaçınma konusunda uluslararası toplumun çabalarına verdiği desteğin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Öte yandan, Ankara'nın antlaşmaya taraf olmasında silahlardan kaçınma politikası ile birlikte Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) sağlamış olduğu güvenlik teminatı ve Türkiye'nin nükleer enerjiden yararlanma çabalarının etkili olduğu düşünülmektedir. Diğer taraftan, Türkiye'nin antlaşmayı onaylaması ile nükleer silah geliştirmeyeceğinin taahhüdünü vermesi, nükleer enerjinin sivil amaçlı kullanılması konusunda Türkiye'nin önünü açmış, ayrıca Türkiye'nin antlaşmaya katılması ile de Ankara açısından Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye NATO bünyesinde sağlamış olduğu nükleer güvencenin önemi artmıştır.

Çalışmada ilk olarak nükleer silahsızlanma konusunda en kapsamlı antlaşma olan NSYÖ Antlaşması'nın nasıl ortaya çıktığı ve Türkiye'nin antlaşmayı onaylama süreci kapsamında antlaşmaya katılımı ile hangi yükümlülükleri üstlendiği incelenecektir. Daha sonra Türkiye'nin NSYÖ Antlaşması'na katılmasının ana nedenleri ve antlaşmanın Türkiye'ye etkisi ele alınacaktır.

2. NSYÖ Antlaşması ve Türkiye'nin Antlaşmaya Taraf Olması

İlk olarak uluslararası toplumun neden böyle bir antlaşmaya ihtiyaç duyduğu üzerinde durulacak, daha sonra Türkiye'nin NSYÖ Antlaşması'na katılım süreci ve antlaşmayı onaylaması ile hangi taahhütlere uyması gerektiği incelenecektir.

2.1. NSYÖ Antlaşması'nın Ortaya Çıkışı

1945 yılının Ağustos ayında dünya daha önce görülmemiş bir bombanın dehşeti ile karşılaştı. Atom enerjisinden yararlanılarak üretilen bu bombanın kullanılması, canlı ve cansız demeden kitlesel bir yok edilişe sebep olmuştu. Atom bombasının bu dehşet verici etkisi üzerine uluslararası toplum bu tür silahların varlığını ve yayılmasını uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olarak değerlendirdi.

Diğer taraftan, dünya yeni bir teknoloji ile tanışmıştı: nükleer teknoloji. Bu teknoloji, enerjiden tıp bilimine kadar birçok alanda devletlerin ilerlemelerine katkı sağlamaktaydı. Ancak sorun şu ki nükleer teknoloji çift kullanımlı bir teknoloji olarak değerlendirilmekteydi¹. Nükleer teknolojiden kaynaklanan bu riskli durumu kontrol altına almak için Amerika Birleşik Devletleri Başkanı (ABD) Eisenhower'ın önerisi ile bu teknolojinin kullanımını denetleyecek Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (UAEK) 1957 yılında kuruldu. Ancak nükleer silahların dehşeti uluslararası toplumu tedirgin etmeye devam ediyordu. 1962 yılında Küba'da iki süper güç ABD ve Sovyetler Birliği arasında ortaya çıkan füze krizinde dünya adeta nükleer savaşın eşiğine gelmişti. 1960'ların ilk yarısında meydana gelen diğer bir önemli gelişme de Çin Halk Cumhuriyeti (Çin)'nin nükleer bir güç olmasıydı². Bu gelişmeler ışığında, nükleer silahların her şeyden önce yayılmasının önlenmesi için ciddi

¹Çift kullanımlı teknolojiler hem barışçıl amaçlı hem de askeri amaçla kullanıma uygun teknolojilerdir. Diğer bir ifade ile barışçıl amaçlı kullanılması için oluşturulan bir nükleer program aynı zamanda nükleer silah yapımına diğer bir ifade ile askeri amaca da hizmet edebilirdi.

² Çin, 1964 yılında ilk nükleer silah denemesini gerçekleştirmiştir.

adımlar atılmalıydı, çünkü tetikte ne kadar çok parmak olursa merminin ateşlenmesi o kadar büyük ihtimaldi.

Böylece nükleer silahların yayılmasının dünyayı nükleer bir felakete sürükleyeceğine inanan devletler, nükleer silahların özellikle bu silaha sahip olmayan devletler arasında yayılmasını önlemeye yönelik olan NSYÖ Antlaşması'na taraf olduklarını beyan ettiler³. Bir önsöz ve on bir maddeden oluşan NSYÖ Antlaşması, 12 Haziran 1968 tarihinde Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulunda yapılan oylama neticesinde 95 olumlu, 4 olumsuz ve 21 çekimsiz oy ile 2373 sayılı Karar adı altında kabul edildi⁴ (Tacar 1970:48). Söz konusu kararda saklayıcı devletler ABD, Sovyetler Birliği ve Birleşik Krallık olarak belirtilerek bu devletler nezdinde antlaşma imzaya açıldı. Antlaşmanın dokuzuncu maddesi üçüncü fıkrasına göre ise antlaşmanın yürürlüğe girmesi için üç saklayıcı devlet ile birlikte 40 devletin de antlaşmayı onaylamaları gerekiyordu. Bu şartlar altında antlaşma, 5 Mart 1970 tarihinde yürürlüğe girmiş oldu (Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons).

2.2. Türkiye'nin Antlaşmaya Taraf Olması

Antlaşmanın BM Genel Kurulunda karara bağlanmasında olumlu oy kullanan Türkiye, NSYÖ Antlaşması'nı 28 Ocak 1969 tarihinde, Londra, Moskova ve Washington'da imzalamıştır. Antlaşma, Millet Meclisinin 23 Ocak 1979 tarihli 38. Birleşiminde 3 olumsuz oya karşılık 227 olumlu oyla kabul edilerek 28 Kasım 1979 tarihli 16823 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır (Millet Meclisi Tutanak Dergisi 1979b:607-10; Resmi Gazete 1979:36-46). Antlaşmanın Türkiye açısından yürürlüğe girmesi ise 17 Nisan 1980 tarihidir⁵. Türkiye'nin antlaşmayı kabul etmesine rağmen onaylaması neden bu kadar uzun sürmüştür?

Bu sorunun cevabına bakmadan önce Türkiye'nin NSYÖ Antlaşması'na taraf olması ile hangi yükümlülükleri kabul ettiğini inceleyelim.

³ Antlaşmanın önsöz kısmında, antlaşmaya katılan devletlerin “nükleer silahların yayılmasının nükleer savaş tehlikesini ciddi biçimde arttıracığına inanarak” antlaşmanın maddelerini kabul ettiklerini belirtmektedir (Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Antlaşma).

⁴ Antlaşmada olumsuz oy kullanan devletler Arnavutluk, Küba, Tanzanya ve Zambiya'dır.

⁵Antlaşmanın dokuzuncu maddesi uyarınca, antlaşmaya katılacak devletlerin öncelikle antlaşmayı onaylamaları gerekmektedir. Daha sonra bu onay ve katılım belgelerini saklayıcı devletler olarak belirtilen ABD, Sovyetler Birliği ve Birleşik Krallık'a verdikleri tarih ile antlaşma bu devletler için yürürlüğe girmiş olacaktır (Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Antlaşma).

Öncelikle antlaşmaya taraf olan bütün devletler, antlaşmada nükleer silaha “sahip olan” ve “sahip olmayan” şeklinde iki kategoride değerlendirilmektedir. Antlaşmanın dokuzuncu maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan “nükleer silah sahibi devlet, 1 Ocak 1967 tarihinden önce nükleer bir silah ya da diğer patlayıcı araç yapıp patlatmış olan devlettir.” (Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Antlaşma) ifadesi hangi devletlerin nükleer silaha sahip devletler olarak tanımlanacağını belirtmiştir. Buna göre, ABD (1945)⁶, Sovyetler Birliği (1949), Birleşik Krallık (1952), Fransa (1960) ve Çin (1964) “nükleer silaha sahip devletler” olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, Türkiye antlaşmaya “nükleer silaha sahip olmayan devlet” statüsünde katılmıştır. Böylelikle, antlaşmanın ikinci maddesi uyarınca, hiçbir şekilde nükleer silah yapmamayı, nükleer silahların kontrolünü doğrudan veya dolaylı olarak devralmamayı ve bu silahların yapımı için herhangi bir yardım aramamayı veya almamayı kabul etmiş bulunmaktadır (Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Antlaşma).

Antlaşmanın üç ve dördüncü maddelerinin nükleer olmayan devletlerin barışçıl olarak nükleer enerjiden yararlanmalarının sağlanması ile ilgili olduğu görülmektedir. Üçüncü maddeye göre, Türkiye, nükleer faaliyetlerinin sadece barışçıl amaçla kullanıldığını göstermek amacıyla Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu tarafından yapılacak olan güvenlik denetimini kabul etmiş bulunmaktadır (Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Antlaşma). Böylece, nükleer aktivitelerinin askeri amaçla kullanılması engellenmiş olacaktır. Bu kapsamda, Türkiye’nin nükleer enerji ile ilgili faaliyetlerinin güvenlik denetimi için Türkiye’nin de kurucu üye sıfatıyla bir parçası olduğu Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (UAEK) görevlendirilmiştir. Antlaşmanın bu maddesinde ayrıca UAEK’nın bu görevini yerine getirmesi için nükleer olmayan devletlerin UAEK ile güvenlik denetimi antlaşması imzalaması gerekmektedir. Bu doğrultuda “Türkiye ile UAEK Arasında NSYÖ Antlaşmasına İlişkin Olarak Güvenlik Denetimi Uygulanmasına Dair Anlaşma” 30 Haziran 1981 tarihinde imzalanmış ve 20 Ekim 1981 tarihinde antlaşma onaylanarak yürürlüğe girmiş bulunmaktadır (Anlaşmalar Tablosu, Türkiye Atom Enerjisi Kurumu, 2011). Şunu da belirtmek gerekir ki, Türkiye’nin ABD ile imzaladığı ikili işbirliği antlaşması kapsamında kurulan 1 Mw (t) güçlü nükleer reaktörünün barışçıl amaçlarla kullanılmasının denetimi daha önce ABD tarafından yapıyordu. Ancak UAEK’nın denetim mekanizması oturduktan sonra ABD genel olarak kendi sürdürdüğü denetim uygulamalarını UAEK’ya bırakma kararı aldı.

⁶ Nükleer silaha sahip olan devletlerin ilk yaptıkları nükleer silah denemelerinin tarihi parantez içinde belirtilmiştir.

Bu çerçevede, Türkiye ile yapılan ikili antlaşma değiştirildi ve reaktöre ait denetim UAEK'ya geçmiş oldu (Tacar 1970:168). Diğer bir ifade ile, Türkiye'de kurulan nükleer reaktörün denetiminde zaten UAEK yetkiliydi ancak 1981 yılında imzalanan bu antlaşma, NSYÖ Antlaşması'nın gerekliliklerinin yerine getirilmesi bağlamında daha kapsamlı bir antlaşmaydı.

Ayrıca, nükleer olmayan devletlerin başka devletlerden nükleer enerjinin kullanımını için gerekli teknolojiyi güvenlik denetimine tabi olmadıkça yararlanamayacakları da bu maddenin ikinci fıkrasında belirtilmektedir (Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Antlaşma). Böylece, diğer devletlerden nükleer teknoloji transfer etmek isteyen nükleer olmayan devletlere güvenlik denetimine tabi olmaları amaçlanmıştır. Diğer taraftan Türkiye'nin bu antlaşma ile en önemli kazanımı antlaşmanın dördüncü maddesinde yer almaktadır. Bu madde kapsamında, Türkiye nükleer teknolojiden barışçıl amaçla kullanmak koşulu ile herhangi bir sınırlama olmaksızın yararlanabilecektir. Bu maddede bu hak "vazgeçilmez" bir hak olarak vurgulanmış ve bütün nükleer olmayan devletlere tanınmıştır. Antlaşmanın altıncı maddesi ise nükleer silahsızlanmanın gerçekleşmesini amaçlamaktadır. Bu maddede Türkiye'yi direkt yükümlülük altına sokan bir şart bulunmamakla birlikte nükleer silahsızlanmaya atılacak adımların gerek bölgesel gerekse küresel anlamda bir istikrar ve barış ortamına katkı sağlayacağı düşünüldüğünden Türkiye açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Son olarak antlaşmaya taraf olan bir devlet olarak Türkiye, antlaşmanın onuncu maddesi dâhilinde, antlaşmanın konusu ile ilgili yüksek çıkarlarının tehlikeye düşmesi durumunda antlaşmadan çekilebilme hakkına sahiptir. Bunun için, çekilme kararını üç ay önceden gerekçesi ile birlikte antlaşmanın taraflarına ve BM Güvenlik Konseyine bildirmesi gerekmektedir (Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Antlaşma).

Türkiye antlaşmayı onaylayarak bu şartlar altında NSYÖ Antlaşması'na dâhil olmuştur. Ankara'nın bu antlaşmanın onaylamasını geciktirmesinin nedenlerini sorguladığımızda ilk akla gelen sorulardan biri Türkiye'nin gizli bir nükleer silah programı mı vardı olabilir. Daha önce de belirtildiği üzere nükleer silaha sahip devletler antlaşmada resmi olarak tanımlandıklarından, bu devletler dışında kalan ve nükleer silah programına sahip devletler NSYÖ Antlaşması'nı onaylamaları halinde, nükleer silah programlarını sonlandırmak zorundadırlar. Ancak böyle bir nükleer programın Ankara'nın amaçları dâhilinde çok düşük bir ihtimal olacağı yönündedir. Bu çalışmada konu ile ilgili olarak dönemin

TBMM tutanakları, gazeteleri⁷ incelenmiş olup Türkiye'nin bir nükleer silah programının olduğu iddiasını destekleyecek herhangi bir bilgi ve belgeye rastlanmamıştır. Türkiye'nin nükleer politikalarını yakından inceleyen nükleer politika uzmanı Marc Hibbs (2015a) de Türkiye'nin nükleer silah geliştirmeyi amaçladığına dair açık kaynaklarda, UAEK'nın güvenlik denetimi belgelerinde ve hatta mevcut Amerikan istihbarat raporlarında herhangi bir kayıttın yer almadığını belirtmektedir. İkinci olarak, Türkiye'nin nükleer silah üretecek yeterli teknolojik alt yapıya ve bilgi birikimine sahip olmaması da böyle bir ihtimalin çok düşük olduğunu destekler niteliktedir⁸. Teknolojik yetersizlik, nükleer silah üretmeye karar veren bir devletin önündeki en büyük engel denilebilir.

Diğer taraftan, Türkiye'nin NSYÖ Antlaşması'nı onaylamasındaki gecikmeye sebep olarak iç politikadaki istikrarsızlık gösterilebilir (Fuerth 2005:150; Hibbs 2015b:127). İç politikadaki istikrar ve barış ortamının tutarlı bir dış politika ortaya koyacağı büyük bir ihtimal olarak düşünüldüğünde, aynı şekilde, ülke içinde artan iç huzursuzluk ve siyasal anlaşmazlık da dış politikanın istikrarsız bir şekilde yürütmesine sebep olabilir. Antlaşmanın imzalanmasından onaylanmasına geçen zamana baktığımızda Türkiye'de toplumsal şiddetin arttığı ve devletin istikrarsız bir yönetim ile yönetildiği söylenebilir. Bu on yıllık süre zarfında tablo 1 de belirtildiği üzere Türkiye'deki yönetimde bir askeri müdahalenin yanında on dört ayrı hükümetin iktidara geldiği görülmektedir:

Tablo 1: 1968-1979 Yılları Arası İktidarda Olan Hükümetler

Hükümet	Tarihler
I. Demirel Hük.	(27.10.1965-03.11.1969)
II. Demirel Hük.	(03.11.1969-06.03.1970)
III. Demirel Hük.	(06.03.1970-26.03.1971)
I. Erim Hük.	(26.03.1971-11.12.1971)
II. Erim Hük.	(11.12.1971-22.05.1972)
Melen Hük.	(22.05.1972-15.04.1973)
Talu Hük.	(15.04.1973-26.01.1974)
I. Ecevit Hük.	(26.01.1974-17.11.1974)
Irmak Hük.	(17.11.1974-31.03.1975)
IV. Demirel Hük.	(31.03.1975-21.06.1977)

⁷ Dönemin Cumhuriyet ve Milliyet gazeteleri incelenmiştir.

⁸ Türkiye'nin sahip olduğu nükleer teknoloji ileride daha detaylı ele alınacaktır.

II. Ecevit Hük.	(21.06.1977-21.07.1977)
V. Demirel Hük	(21.07.1977-05.01.1978)
III. Ecevit Hük.	(05.01.1978-12.11.1979)
VI. Demirel Hük.	(12.11.1979-12.09.1980)

Kaynak: Hükümetler ve Programları, TBMM.

Bu durum, NSYÖ Antlaşması'nın imzalanmasından hemen sonra hükümetin önerisi ile meclis gündemine alınıp onaylanmasına engel olmuş olabilir.

Antlaşmanın onaylanmasındaki gecikmeye neden olabilecek diğer bir faktöründe kurumsal bürokratik engeller olduğu düşünülmektedir. NSYÖ Antlaşması'nın Millet Meclisinde onaylanması amacıyla, hükümetin 17 Ağustos 1978 tarihinde Meclis Başkanlığına yaptığı gerekçeli başvurusunda Türkiye'nin antlaşmayı 28 Ocak 1969 tarihinde, Londra, Moskova ve Washington'da imzaladığı belirtilmiştir. Aynı yazılı gerekçede daha sonra "Antlaşmanın onaylanmasının sonuçları konusunda *ilgili kuruluşlarımız arasında beliren görüş ayrılıkları nedeniyle* NSYÖ Antlaşması'nın onaylanması çalışmaları, 1976 yılı sonuna değin aşama kaydetmemiştir." ifadesine yer verilmiştir (Millet Meclisi Tutanak Dergisi 1979a:537-538). Bu yapılan açıklamadan anlaşılacağı üzere, konu ile ilgili kurumlar arasında antlaşmanın onaylanmasına dair bir görüş birliğine varılamadığı görülmektedir. Örneğin, nükleer silahsızlanma uzmanı Mustafa Kibaroğlu, Türk Silahlı Kuvvetlerinin o dönem karar alma sürecinde etkili olduğunu, bu kapsamda komuta kademesinin çevre ülkelerdeki gelişmeleri bahane ederek nükleer silah seçeneğinden tamamen vazgeçmek istememiş olabileceğini belirtmiştir (Fuerth 2005:170).

Sonuç olarak NSYÖ Antlaşması kapsamı ve içeriği bakımından nükleer silahsızlanma yolunda çok önemli bir adımdır. Türkiye antlaşmaya onay vererek taraf olmayı kabul etmiş ve uluslararası toplum nezdinde önemli taahhütlerde bulunmuştur. Şimdi de Türkiye'nin NSYÖ Antlaşması'na katılmasını etkileyen başlıca faktörleri inceleyelim.

3. Türkiye'nin Antlaşmaya Taraf Olmasını Etkileyen Faktörler

NSYÖ Antlaşması'nın üç temel amacı, nükleer silahsızlanma, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi ve nükleer enerjinin barışçıl olarak kullanılmasıdır. Bu amaçlar doğrultusunda Türkiye, öncelikle antlaşmaya taraf olarak nükleer silahsızlanmaya destek verdiğini göstermiştir. Nükleer silah geliştirmeyeceğinin de yükümlülüğüne girmesinde sahip olduğu nükleer güvencenin etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca, nükleer

enerjiden sivil kullanım amacıyla yararlanmak isteyen Türkiye, bu antlaşma ile bu hakkını uluslararası toplum nezdinde saklı tutmuştur. Bu kapsamda, Türkiye'nin NSYÖ Antlaşması'na katılım sürecinde, nükleer silahsızlanmayı destekleyen tutumunun, NATO'nun vermiş olduğu güvenlik güvencesinin ve nükleer enerjiye olan ilgisinin etkili olduğu düşünülmektedir.

3.1. Nükleer Silahsızlanma Politikası

NSYÖ Antlaşması her şeyden önce bir silahsızlanma antlaşmasıdır. Diğer bir ifadeyle, antlaşmaya taraf olan devletler bu eylemleri ile uluslararası toplumun silahsızlanma çabalarını da desteklediklerini göstermişlerdir.

Bu hususta, Türkiye'nin antlaşmaya katılmasının, nükleer silahlanmaya karşı olan tutumunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Türkiye'nin genel olarak nükleer silahsızlanma politikasını incelediğimizde, antlaşmadan önce de kitlesel ölümlere yol açan bu tür silahların uluslararası güvenliği tehdit ettiği görüşünü benimsediği görülmektedir. Örneğin, atom bombasının kullanılmasının onuncu yılı henüz dolmamışken⁹, dönemin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, 1954 yılında verdiği demeçte, “nükleer silahların yasaklanmasının ve bu silahların sıkı bir kontrol altına alınmasının gerektiğini belirtmiş. Ayrıca, Türkiye'nin bu tür silahların kullanılmasını kapsayacak genel bir antlaşmanın sağlanması konusunda bir beklentisi olduğunu söylemiştir.”(Milliyet Gazetesi, 1954: 1).

Türkiye'nin bu doğrultuda attığı somut adımları incelediğimizde, nükleer silahsızlanma konusunda imzalanan iki önemli antlaşmaya taraf olduğunu görmekteyiz. Türkiye ilk olarak 10 Ekim 1963 yılında yürürlüğe giren “Atmosferde, Uzayda ve Sualtında Nükleer Test Yasağı Antlaşması” nı 9 Ağustos 1963 yılında imzalamış ve antlaşmanın onaylanması 8 Temmuz 1965 tarihinde tamamlanmıştır (Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water). Bu antlaşmaya taraf olan devletler atmosferde, uzayda ve sualtında nükleer deneme gerçekleştirmemeyi taahhüt etmişlerdir¹⁰. Türkiye'nin taraf olduğu diğer bir önemli antlaşma da 18 Mayıs 1972 tarihinde yürürlüğe giren “Deniz tabanı, Okyanus Tabanı ve Toprakaltında Nükleer Silah ve Diğer Kitle

⁹ Atom bombasının kullanılması sonucu açığa çıkan enerji patlama, ısı ve radyasyon olarak ortaya çıkar. Radyasyonun etkisi ise hemen geçmemekte ve etkileri yıllarca sürmektedir. Bu sebeple, atom bombasının insanlık için ne kadar ürkütücü bir bomba olduğu yıllar içerisinde daha da anlaşılmıştır.

¹⁰ Antlaşma, toprak altında yapılan nükleer denemeleri yasaklamadığından “Kısmi Deneme Yasağı Antlaşması” olarak da bilinmektedir.

İmha Silahlarının Yerleşmesinin Yasaklanması Antlaşması (Deniz Tabanı Antlaşması)"dır. Bu antlaşma, nükleer silahların ve diğer kitle imha silahlarının deniz ve okyanus tabanı ile bunların altındaki topraklara yerleştirilmesinin yasaklanmasını amaçlamıştır. Türkiye bu antlaşmayı 19 Ekim 1972 tarihinde onaylamıştır (Turkey: Ratification of Sea-Bed Treaty). Antlaşmanın onaylanması amacıyla hükümetin Millet Meclisine sunduğu yazılı gerekçede "Bütün insanlığın bekâsını tehdit eden nükleer silâhların deniz yatağında konuşlandırılmasına önlemeye matuf gayretleri memleketimiz başlangıçtan beri olumlu karşılayarak desteklemiştir." ibaresi yer almaktadır (Millet Meclisi Tutanak Dergisi 1972:497). Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere Türkiye, nükleer silahları insanlığın varoluşunu etkileyebilecek bir tehlike olarak görmektedir.

Diğer taraftan, söz konusu bu antlaşmalar daha çok nükleer silaha sahip devletleri bağlayan antlaşmalardır. NSYÖ Antlaşması ise özellikle nükleer olmayan devletlere sorumluluk yükleyen daha kapsamlı bir silahsızlanma antlaşmasıdır. Türkiye bu sebepten dolayı NSYÖ Antlaşması ile ilgili gelişmeleri nükleer silahlanmayı önleyeceği düşüncesi ile daha en başından beri olumlu karşılamıştır. Antlaşmanın imzalandığı döneminin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil BM Genel Kurulunda, Türkiye'nin nükleer silahların yayılması sorunu ile ilgili çalışmaları memnuniyetle karşıladığını belirtmiş ve bu konuda varılacak antlaşmanın evrensel olması ile birlikte etkili bir kontrol mekanizmasına da sahip olması gerektiğini ifade etmiştir (Söylemez 1972:63). Antlaşmanın imzalanmasında öncelikli olarak Türkiye'nin nükleer silahsızlanmaya yönelik tavrının etkili olduğunu Çağlayangil'in antlaşmanın imzalanması gerekçelerini 8 Şubat 1968 tarihli Cumhuriyet Senatosu oturumunda anlatırken ki ifadelerinde de görmekteyiz:

"Bu anlaşma ideal olmayabilir. Madem silâhsızlanma istiyoruz, bunu genel yapalım, konvansiyonel silâhlara da teşmil edelim, elbette güzel bir şey. Hakikaten belki o zaman ideal bir dünya içinde yaşıyacağız. Ama, madem ki, bugün bir ütopyadır, o halde ona yakın bir yola, ona bizi götürecek, yardım edecek bir teşebbüse bizim de yardımcı olmamız lâzım. Biz de nükleer silâhların yayılması anlaşmasını bu açıdan mütalâa ettik." (Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi 1968:1018)

Ayrıca, antlaşmanın imzalanması ile ilgili hükümet tarafından 17 Mart 1969 tarihinde bir bildiri yayımlanmıştır. Söz konusu bildiride aşağıdaki ifadelere yer verilmiştir:

"Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine mütedair Antlaşmayı 28 Ocak 1969 tarihinde imzalamış bulunan

Hükümetimiz, bu Antlaşmayı nükleer silah yarışının insanlığı maruz bırakacağı büyük tehlikelere karşı alınması lüzumlu tedbirlerden biri olarak görmekte ve bu alandaki gayretlerin devam etmesi gerektiğine inanmaktadır.” (Tacar 1970:164-165).

Tüm bu ifadeler, antlaşmanın özünün Türkiye'nin nükleer silahsızlanma politikası ile uyuştuğunu göstermektedir.

Diğer taraftan, Türkiye'nin NSYÖ Antlaşması'nı uluslararası barış ve güvenliği sağlamaya yönelik çabaların bir ürünü olarak değerlendirmesinin yanında antlaşmaya taraf olmasının bir önemli sebebi de NATO'nun Türkiye'ye sağladığı güvenlik güvencesidir.

3.2. NATO'nun Güvenlik Güvencesi

Nükleer silah geliştirmeyi bir seçenek olarak savunma politikalarından çıkarmayı kabul eden devletlerin endişelerinden biri güvenliklerinin sağlanmasıydı. Diğer bir ifade ile bu konuda şüphesi olan nükleer olmayan devletlerin temel düşündükleri nokta, nükleer devletler bu devletleri nükleer güçlerini kullanarak tehdit etmeleri durumunda ya da bu devletler herhangi bir nükleer saldırıya maruz kaldıklarında güvenliklerini nasıl koruyacaklarıydı. Bu kapsamda, nükleer devletlerin nükleer silaha sahip olmayan devletlere verdikleri güvenlik güvencelerinin NSYÖ antlaşmasına ilişkin geliştirdikleri politikaları etkilediği söylenebilir (Bunn ve Timerbaev 1993:12).

Türkiye de bu süreçte “nükleer olmayan devlet” statüsünü kabul ederken güvenliğin göz ardı edilmemesi gerektiği düşüncesinde olan devletlerden biridir. Örneğin, dönemin BM Türkiye temsilcisi Ümit Haluk Bayülken, 1970 yılının Genel Kurul birinci komisyonunda yaptığı bir konuşmada güvenliğin önemini şöyle vurgulamıştır: “Bütün silahsızlanma çabaları için gerekli olan ön koşul, silahsızlanmanın her aşamasında her egemen devletin güvenlik ihtiyaçlarının karşılanmasıdır.” (Türmen 1973:230) Bu kapsamda, ABD tarafından NATO dâhilinde Türkiye'ye yönelik sağlanan güvenlik güvencesinin Ankara'nın NSYÖ Antlaşması'na katılım kararına olumlu bir etki yaptığı söylenebilir.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki NATO'nun Türkiye'ye sağladığı güvence bir güvenlik garantisidir. Güvenlik garantileri güvenlik güvencelerinin bir türü olmakla birlikte güvence alan devlet tarafından daha tatmin edici niteliği vardır (Knopf 2012:17). Bunun en büyük nedeni, güvenlik garantilerinin iki taraflı ya da çok taraflı savunma antlaşmalarına bağlı olmasıdır.

Bu çerçevede, ABD tarafından Sovyet tehdidine karşı oluşturulan NATO'nun¹¹ Türkiye'ye sağlamış olduğu güvenlik garantisinin ana kaynağı, NATO'nun kolektif savunma ve işbirliği amacını en iyi şekilde yansıtan antlaşmanın V. Maddesidir. Bu maddeye göre, taraflardan birine yapılmış bir saldırı diğer bütün üyelere yapılmış sayılmaktadır (Kuzey Atlantik Antlaşması). Ayrıca bu madde ile, üye devletlerin güvenliklerinin artırılması ve bu devletlerden birine karşı yapılacak bir saldırının caydırılması amaçlanmıştır. Bu madde kapsamında, Türkiye'ye üye devletler dışından yapılacak herhangi bir konvansiyonel ya da nükleer bir saldırıya bütün üye devletlerin topyekûn karşılık verecekleri konusunda anlaşmış olmaları, böyle bir saldırının gelme ihtimalini de düşürmektedir.

ABD'nin NATO bünyesinde sağlamış olduğu güvencelerin önemli unsurları ise Türkiye'de bulundurulmuş ABD askeri personeli ve Türkiye topraklarına konuşlandırılan taktik nükleer silahlarıdır. Müttefiki olan bir devlete güvenliği konusunda güvence vermek isteyen nükleer bir devletin izlediği yollardan biri o devletin topraklarına kendi askerini geçici ya da devamlı olarak yerleştirmesidir. Böylece bu askerler, ev sahibi devletin güvenliğinin savunmasında direk katkıda bulunacakları gibi, dolaylı olarak da güvenceyi veren devletin iki aktör¹² arasındaki çatışmaya dahil olmasına sebep olacaklardır (Reiter 2014:64). Tablo 2'de 1950 yılından NSYÖ Antlaşması'nın onaylanmasına kadar olan süreçte Türkiye'de bulunan ABD askeri personelinin durumu görülmektedir:

Tablo 2: 1950-1980 Yılları Arası Türkiye'de Bulunan ABD Askeri Personeli

Yıllar	ABD Askeri Personeli Sayısı	Yıllar	ABD Askeri Personeli Sayısı
1950	445	1966	10.037
1951	745	1967	10.606
1952	745	1968	9.863
1953	1.044	1969	9.652
1954	1.599	1970	6.681
1955	2.393	1971	6.937
1956	3.519	1972	6.756

¹¹ Türkiye NATO'ya 1952 yılında üye olmuştur.

¹² Burada sözü edilen iki aktör, ev sahibi devlet ile bu devlet tarafından tehdit olarak algılanan başka bir devleti kastetmektedir.

1957	10.030
1958	6.076
1959	6.651
1960	7.454
1961	9.122
1962	10.495
1963	10.475
1964	11.133
1965	10.113

1973	7.480
1974	6.599
1975	7.225
1976	4.856
1977	4.855
1978	4.798
1979	4.918
1980	5.269

Kaynak: Global U.S. Troop Deployment, 1950-2003.

Bu bağlamda, ABD personelinin direk olarak Türkiye’de sürekli bulunması önemli bir güvenlik güvencesi olarak düşünülebilir. Türkiye’ye yönelik gerçekleştirilebilecek muhtemel bir saldırıda ABD askeri personelinin de zarar görme ihtimali, saldırgan aktörün nükleer bir güç olan ABD’nin askeri cevabı ile karşılaşmak istememesine bağlı olarak güç kullanımından vazgeçmesine sebep olabilir. Böylece bu durum, o devlete yönelik dış saldırılara karşı caydırıcı bir unsur olarak değerlendirilebilir.¹³

Diğer taraftan, nükleer bir devletin başka bir nükleer olmayan devlete dış aktörlerden gelebilecek güç kullanımı tehditlerini caydırmaya yönelik verdiği önemli bir güvence çeşidi de, o devletin topraklarına kendi nükleer silahlarını yerleştirmesidir.

ABD Eisenhower yönetimi, 1954 yılında ABD’nin nükleer üstünlüğüne dayanan “topyekün mukabele” stratejisini uygulayacağını belirtmiştir. Bu stratejiye göre ABD Sovyetlerden gelecek herhangi bir saldırıya ayırım gözetmeksizin nükleer silahların kullanımı ile karşılık verecektir. Topyekün mukabele stratejisi daha sonra 1957 yılında MC 14/2 ve MC 48/2 strateji belgeleri ile NATO’da kabul edilmiştir (Nichols, Stuart ve McCausland 2012:24). Aynı yıl gerçekleştirilen Paris Zirvesi’nde ayrıca Sovyetler Birliği’nin nükleer vuruş gücüne karşılık NATO bünyesinde nükleer silah stoğu oluşturma kararı alınmıştır (Press Communiqué, North Atlantic Council Paris, 16th-19th Dec 1957). Bununla bağlantılı olarak üye devletlerin caydırıcılık unsurlarını güçlendirmek için

¹³ ABD’nin Türkiye’ye verdiği güvenlik teminatı kapsamında askeri personelini sürekli olarak Türkiye’de konuşlandırması Türkiye’ye caydırıcılık unsuru olarak yarar sağladığı gibi, bu durum Türkiye’nin güvenliği açısından bir takım riskler de içermektedir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında bu konudan bahsedilecektir.

Avrupa'ya Sovyetler Birliği'ni vuruş menziline nükleer silahların yerleştirilmesine karar verilmiştir. Bu kapsamda, topraklarına nükleer silahların yerleştirilmesini kabul eden devletler ile nükleer paylaşım antlaşmaları yapılmıştır. 1959 yılında Türkiye-ABD arasında yapılan ikili antlaşma çerçevesinde ABD tarafından Türkiye topraklarına nükleer kapasiteli Jüpiter füzeleri yerleştirilmiştir. Bu antlaşmaya göre, söz konusu füzeler NATO'nun Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Komutanının (SACEUR) emrinde Amerikan ve Türkiye hükümetlerinin onaylaması koşulu ile kullanılabilirdi (Uslu 2000:138). Ancak 1962 yılında yaşanan Küba Füze Krizinden sonra bu füzeler Türkiye'den çekilmiş ve onların yerine havadan karaya atılan nükleer bombalar Türkiye topraklarında konuşlandırılmaya devam etmiştir¹⁴. Bu tür nükleer silahların Türkiye'ye yerleştirilmesi her ne kadar ABD'nin özellikle Sovyetler Birliği'ne karşı vuruş kabiliyetini artırdığı görülse de bu silahların, Türkiye'nin güvenliğini artırdığı düşüncesiyle gelebilecek saldırıları caydırmak için Ankara'nın isteği doğrultusunda Türkiye topraklarına yerleştirildiği söylenebilir (Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Volume XXIV).

Konu ile ilgili olarak cevaplanması gereken önemli bir soru da ABD'ye ait bu silahların nükleer olmayan bir devlet olan Türkiye'de bulundurulması NSYÖ Antlaşması'na (antlaşmanın birinci ve ikinci maddeleri düşünüldüğünde) aykırı mıdır? ABD'nin bu konudaki yorumu, müttefik devletlerin topraklarına yerleştirilen nükleer silahların kontrolü ve gözetimi ABD personeli tarafından yapıldığından bu durumun antlaşmayı ihlal etmediği şeklindedir (Sechser 2015:11). Diğer taraftan, savaş zamanında ikili antlaşma kapsamında nükleer silahların kontrolünün müttefik personeline geçmesi durumu bulunmaktadır¹⁵ (Nassauer 2001). Böyle bir durumda da antlaşmanın ihlal edilmeyeceğini savunan ABD, gerekçe olarak NSYÖ Antlaşması'nın özü itibarı ile savaş zamanında bağlayıcı bir antlaşma olmaktan çıkacağını belirtmektedir

¹⁴ Şunu da belirtmek gerekir ki NATO'nun stratejisi düşmanın saldırısına düşmanın saldırdığı ölçüde karşılık verme anlamına gelen "esnek mukabele" stratejisi olarak değişse de NATO'nun savunma konseptinde nükleer silahlar önemini her zaman korumuştur.

¹⁵ NATO'nun nükleer paylaşım prosedürüne göre, savaş zamanında havadan atılan nükleer silahlar müttefik pilotların kullandığı uçaklara yerleştirilir. Yerleştirildikten sonra bombaları kontrol eden Amerikan personeli tarafından bombalara ait PAL (bombaların güvenliği için kullanılan kilitleme kodları) kodları bombayı aktif etmek için girilir. Bu durumda uçak havalandığında, operasyonel olarak bombanın kontrolü müttefik personeline geçmiş bulunmaktadır.

(Sechser 2015:12). Bu durumda, NSYÖ Antlaşması'nın onaylanmasının bu silahların Türkiye'de tutulmasına bir engel teşkil etmemesi de Ankara'nın antlaşmaya sıcak bakmasını sağlayan faktörlerden biri olarak düşünülebilir. Nitekim, Türkiye'nin NSYÖ Antlaşması'na ilişkin görüşlerinin yer aldığı ABD'nin Dışişleri Bakanlığına ait bir raporda, antlaşmayla ilgili olarak Türkiye'nin güvenlik garantisi üzerinde durduğu ve antlaşmanın ABD'ye ait nükleer silahlarının kullanımına ilişkin yetki devrine izin verip vermediği konusunu sorguladığı belirtilmiştir (Stein 2014).

Türkiye'nin nükleer bir güç olan ABD'nin güvenlik şemsiyesi altında yer alması, Ankara'nın NSYÖ Antlaşması'na katılarak bundan böyle güvenliğini oluşturmada kendi geliştireceği nükleer silahlardan yararlanmayacağı taahhüdünde bulunmasında önemli bir etkidir. Ancak NSYÖ Antlaşması'nın önemli bir getirisi olan "nükleer enerjiden yararlanma" faktörünü de bu bağlamda unutmamak gerekir.

3.3. Nükleer Enerjiye Olan İlgisi

Türkiye'nin nükleer enerjiye olan ilgisi ABD Başkanı Eisenhower'ın "Barış için Atom" politikasını başlatmasına kadar uzanmaktadır ¹⁶. Bu yeni politikaya göre, ABD sahip olduğu atom teknolojisini, barışçıl amaçlar ile kullanılması şartıyla diğer devletler ile paylaşacaktı. Bu doğrultuda, ABD 1954 yılında nükleer enerjinin sivil amaçlı kullanımının nükleer olmayan devletler ile paylaşılması için Atom enerjisi yasasını çıkarttı. Bu yasa kapsamında, nükleer enerjinin sivil amaçlı kullanımı konusunda ABD ile ilk antlaşma imzalayan devlet Türkiye olmuştur (Fischer 1997:29).

10 Haziran 1955 tarihinde yürürlüğe giren bu antlaşma doğrultusunda, öncelikle 1956 yılında Atom Enerjisi Komisyonu oluşturulmuş ve Ağustos 1959'da TR-1adlı ilk nükleer araştırma reaktörünün inşaatına Küçükçekmece Gölü yakınında ve adı daha sonra "Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi" olarak belirlenecek bölgede başlanmıştır. 1 MWt gücündeki araştırma reaktörü 1962 yılında faaliyete geçmiştir (Tarihçe, Türkiye Atom Enerjisi Kurumu, 2009). 1977 yılında kapanan bu reaktörün yerine, artan ihtiyaç doğrultusunda daha fazla radyoizotop üretimi imkânı sağlayan TR-2 adlı 5 MWt gücünde araştırma reaktörü 1981 yılında faaliyete başlamıştır. Bu süre zarfında Türkiye'de kurulan ikinci bir araştırma reaktörü de İstanbul Teknik Üniversitesi bünyesinde

¹⁶ ABD Başkanı Eisenhower, Truman yönetiminden beri uygulanan nükleer gizlilik politikasını değiştireceğini 8 Aralık 1953 tarihinde BM Genel Kurulunda yaptığı "Barış için Atom" konuşmasında dile getirdi.

kurulan Triga Mark II adlı 250 KWt gücündeki reaktördür (Bayülken 2006).

Diğer taraftan, sivil amaçlı nükleer enerjinin en etkili kullanım şekli ise güç reaktörlerinden elektrik enerjisi elde etmektir. Nükleer enerjiden elektrik enerjisi üretimini sağlayan güç santrali kurulması için de Türkiye'nin gerekli girişimlerde bulunduğu görülmektedir. Bu amaç doğrultusunda, ilk olarak 1967 yılında nükleer santralin inşası konusunda fizibilite çalışması yapılmış ve bu nükleer santralin 1977 de faaliyete geçebileceği öngörülmüştür. Ancak bu proje yeteri kadar destek görmediğinden bir sonuca ulaşmamıştır. Diğer önemli bir girişim ise 1970 yılında Türkiye Elektrik Kurumu'nun (TEK) kurulmasından sonra olmuştur. Öncelikle TEK bünyesinde 1972 yılında Nükleer Santraller Dairesi oluşturulmuştur (Bayülken 2006). Yapılan çalışmalarda nükleer güç santraline en uygun yer olarak sismik durumunun uygunluğundan dolayı Silifke'ye 45 km uzaklıktaki Akkuyu Koyu belirlenmiştir (Kıbaroğlu 1997:35). Bu bölgede inşa edilmesi düşünülen güç santrali için iki İsveç firması olan ASEA-ATOM ve STALLAVAL ile görüşmelere 1977 yılında başlanmış ancak görüşmeler sonuçsuz kalmıştır. Görüşmelerin sonuçsuz kalmasına daha önce belirtilen siyasi istikrarsızlık ve buna bağlı olarak görülen ekonomik sıkıntıların (Martin 1997) yol açtığı söylenebilir¹⁷.

Türkiye'nin NSYÖ Antlaşması'na katılımına kadar süre içinde nükleer enerji faaliyetlerine baktığımızda, her ne kadar araştırma ve eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi amacıyla kurulan iki küçük çaptaki nükleer araştırma reaktörünün kurulması ve kullanılması dışında somut bir adım atamamış olsa da barışçıl olarak nükleer enerjiden daha kapsamlı yararlanma çabasında olduğu da görülmektedir. Bir diğer önemli gelişme de özellikle 1974 yılında Hindistan'ın gerçekleştirdiği nükleer denemeden sonra, nükleer teknoloji ihracatçısı devletlerin, nükleer olmayan devletlere yapacakları nükleer malzeme ve teknoloji transferlerinde UAEK'nin güvenlik denetimlerine tabi olup olmadıklarına daha çok önem vermeye başlamalarıdır (Ülgen ve Stein 2012). Böylece nükleer enerjiden sivil amaçlı yararlanma kapsamında herhangi bir engelle karşılaşmamak için Ankara'nın NSYÖ Antlaşması'na taraf olmayı seçtiği söylenebilir.

¹⁷Bu konudaki diğer önemli bir iddia da İsveç firmalarının Türkiye'de nükleer reaktör kurmalarını ABD haber alma teşkilatı CIA'in engellediği yönündedir. "Dagens Nyheter:«CIA,İsveç'in Türkiye'ye Atom Reaktörü Satmasına Karşı»,» Milliyet Gazetesi, 1979: 1.

NSYÖ Antlaşması'nın onaylanmasında nükleer enerjiden faydalanma amacının etken faktörlerden biri olduğu bu çalışmada daha önce belirtilen söz konusu antlaşmanın Millet Meclisinde onaylanması amacıyla, hükümetin 17 Ağustos 1978 tarihinde Meclis Başkanlığına yaptığı gerekçeli başvurusunda belirtilmiştir. Söz konusu yazılı gerekçede aşağıdaki ifadelere yer verilmiştir:

“Türkiye, enerji gereksinmesini karşılamak ve artan nüfusu ile sanayileşmesini sağlamak amacıyla gelecekte daha da yoğunlaşacak enerji ihtiyacını gidermek için, bilinen geleneksel enerji kaynaklarının yetersiz kalacağına bilinciyle, bugün için en elverişli seçenek sayılan nükleer enerji üretimi programını başlatmıştır. İlk nükleer güç reaktörümüz 1985 yılında ticari işletmeye açılacak şekilde planlanmıştır. Ne var ki, nükleer güç üretimi, tesis, yakıt ve teknoloji yönünden olduğu gibi, finansman olanakları için de ülkemizi dış kaynaklara başvurma zorunda bırakmaktadır. İhracatçı ülke hükümetleri ve finansman kurumları ise, öncelikle, ithalatçı ülkenin NSYÖ anlaşmasını onaylamış bulunması koşulunu öne sürmektedir, *Bu itibarla, Türkiye'ye nükleer cihaz, madde ve teknolojinin girebilmesi, ülkemizin bu enerji türünden ekonomik amaçlarla yararlanabilmesi NSYÖ antlaşmasının onaylanmasına bağlı kalmaktadır.*” (Millet Meclisi Tutanak Dergisi 1979a:537-538)

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, Türkiye nükleer enerjiden barışçıl amaçla sorunsuz olarak faydalanma niyetini sürdürmektedir. Ankara'nın NSYÖ Antlaşması'na katılmamasının bu doğrultuda atılacak adımlara engel teşkil edeceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin nükleer silahları insanlığın varlığına karşı bir tehdit unsuru olarak görmesi, Ankara'yı NSYÖ Antlaşması'na katılmasında önemli bir etken olmuştur. Türkiye'nin NATO üyeliği nezdinde almış olduğu nükleer güvence, nükleer silah elde etmeyeceğinin taahhüdüne girmesini de kolaylaştırmıştır. Antlaşmanın taraf olan nükleer olmayan devletlere getirdiği en önemli kazanç nükleer enerjinin sivil amaçlar doğrultusunda kullanımında bir sınırlama getirmemesidir. Türkiye'nin nükleer enerjiyi ekonomik olarak kullanma isteğinin bu kazanç ile uyum sağlamasının antlaşmayı Ankara için çekici bir hale getirmiştir. Böylece Türkiye, nükleer olmayan bir devlet olarak antlaşmayı onaylamıştır.

4. NSYÖ Antlaşması'nın Türkiye'ye Etkileri

Türkiye'nin antlaşmayı onaylayarak uluslararası toplumun silahsızlanma çabalarına bir katkı sağlaması ve daha sonra antlaşmaya katılması için herhangi bir baskı veya yaptırım gibi zorlayıcı dış etmenler ile karşılaşmaması elde ettiği önemli bir kazançlar olarak değerlendirilebilir. Ancak, antlaşmanın özü itibariyle Türkiye'ye olan etkilerine baktığımızda NSYÖ Antlaşması'nın özellikle Türkiye'nin dış güvenliğini ve nükleer enerji kullanımına yönelik çabalarını etkilediğini söyleyebiliriz.

4.1. Türkiye'nin Güvenliğine Etkisi

Nükleer bir tehdidi caydırmanın en etkili yolu o tehdidi yine bir başka nükleer güç ile dengelemektir. Nükleer silahsızlanma uzmanı Scott Sagan (1996: 57-58)'a göre bir devlet nükleer bir tehdide maruz kaldığında önünde iki seçenek vardır. Bu seçeneklerden ilki kendi nükleer silahını geliştirmektir. Eğer böyle bir imkânı yok ise bu devlet karşılaştığı nükleer tehdidi dengelemek için başka bir nükleer silaha sahip devlet ile ittifak oluşturabilir. NSYÖ Antlaşması'nın onaylanması ile Türkiye, nükleer silah geliştirmeyeceğini ve hiçbir şekilde elde etmeyeceğinin taahhüdünü vermiştir. Diğer bir ifade ile Türkiye, nükleer tehditlere karşı kendi imkânlarını kullanarak caydırıcı bir güç elde etmeyi güvenlik politikalarından çıkardığını uluslararası toplum nezdinde beyan etmiştir. Bu durum, Türkiye'yi güvenliğini tehdit eden asimetrik unsurları dengelemek için daha önce çalışmada bahsedilen ABD'nin NATO kapsamında sağladığı nükleer güvenlik şemsiyesine bağımlı hale getirmiştir. ABD tarafından Türkiye potansiyel bir nükleer devlet olarak görüldüğünden Ankara'nın NSYÖ Antlaşması'na katılması ABD tarafından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiş¹⁸ ve ABD'nin Türkiye'ye NATO kapsamında yerinden sunduğu nükleer güvence NSYÖ Antlaşması'nın onaylanmasından sonra da devam etmiştir. Bu doğrultuda, örneğin ABD'nin Türkiye topraklarına yerleştirdiği nükleer

¹⁸ Örneğin, ABD hükümetinin 1979 yılına ait bir raporunda şu ifadeler yer almaktadır: “Türkiye'nin NSYÖ antlaşmasına katılımı önemlidir çünkü Türkiye nükleer araştırma programına sahiptir ve aynı zamanda nükleer güç santrali geliştirmeyi planlamaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin katılımı ile bütün ABD müttefiki devletler antlaşmaya taraf olmuşlardır.” (U.S. Arms Control and Disarmament Agency 1979 Annual Report).

silahların sayısının 1980'lerin ortalarında 500'e kadar ulaştığı bilinmektedir¹⁹ (Foradori 2013:93).

Ancak, bölgede Türkiye'nin güvenliğini azaltacak olası aktörlerin sadece NATO'nun özellikle tehdit olarak algıladığı Varşova Paketi üyeleri olmadığı göz önüne alındığında bu bağımlılık durumunun Türkiye'nin güvenliği için bir risk teşkil ettiği de söylenebilir. Örneğin, Bölgedeki başka bir ABD müttefiki İsrail'in antlaşmaya hiç taraf olmadığı görülmektedir. Ayrıca, İsrail'in 1970'lerin başlarından beri nükleer silaha sahip olduğu bilinmekle birlikte kendisi bunu resmi olarak açıklamamakta ve bu konuda belirsizlik politikası izlemektedir (Ami 2009:6). Bu bağlamda, İsrail ile oluşabilecek herhangi olumsuz bir durumda NATO'nun İsrail'e karşı Türkiye'ye ne derece güvenlik güvencesi sağlayacağı tartışma konusudur. Aslında bu durumun Türkiye'yi güvenlik açısından zor bir durumda bırakacağı, antlaşmanın Türk hükümeti tarafından 1968 yılında imzalanması üzerine yapılan tartışmalarda muhalefet tarafından dile getirilmiştir. Örneğin, 46 sayılı Meclis oturumunda bu durum Güven Partisi Milletvekili Coşkun Kırca tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

“Civarımızdaki büyüklü küçüklü birtakım devletler nükleer alanda geniş faaliyet içinde olup, yakın zamanda ilk atom bombalarını infilâk ettirmeleri beklenmektedir. Bu durumda, Nükleer Silâhların Yayılmasını Önleme Anlaşmasına Türkiye'nin katılmasının uygun olup olmayacağı büyük dikkatle incelenmesi gereken bir konudur.” (Millet Meclisi Tutanak Dergisi 1968:451)

Türkiye'nin ABD'nin NATO bünyesinde sağlamış olduğu nükleer şemsiye altında yer alması güvenliğinin oluşturulması bağlamında ekonomik açıdan Türkiye'nin lehine bir durum oluşturduğu söylenebilir²⁰ ancak şunu da belirtmek gerekir ki güvenliklerini “iç dengeleme” yerine “dış dengeleme” ile sağlayan devletleri bekleyen en önemli sorun “terkedilme sorunu”dur. “Terkedilme Sorunu”, ihtiyaç duyulduğu anda müttefik devletlerin yardıma gelmemesi şeklinde tanımlanabilir. Böyle bir durum, ilgili aktörü tehditlere karşı savunmasız bırakacaktır. Nitekim ABD'nin NATO kapsamında Türkiye'ye sağlamış olduğu nükleer güvencede özellikle 1964 Johnson Mektubu ve Küba Füze Krizinde

¹⁹ Bunlardan 300'ünün havadan karaya atılan nükleer bombalardan olduğu kaynaklarda belirtilmektedir.

²⁰ NSYÖ antlaşmasına taraf olan devletlerin ekonomik olarak en büyük kazancı kaynaklarını güvenliklerini sağlamak için nükleer silah geliştirmeye ayırmayacak olmalarıdır.

yaşanılan gelişmeler²¹ göz önüne alındığında, Türkiye'nin "terkedilme sorunu" ile karşılaşması olası bir durum olarak görülebilir.

Diğer taraftan, NSYÖ Antlaşması'nın onaylanması ile Türkiye BM Güvenlik Konseyi'nin 255 sayılı Kararı çerçevesinde nükleer olmayan devletlere sunulan güvenlik güvencesinin de kapsamına girmiştir. Bu karara göre, NSYÖ Antlaşması'na taraf olan nükleer olmayan bir devletin nükleer bir saldırıya maruz kalması durumunda Konsey tarafından bu devlete derhal yardım sağlanacağı belirtilmiştir (Resolution 255).

Bununla birlikte, Ankara'nın NSYÖ Antlaşması'na taraf olmasının Türkiye'nin güvenliğine diğer olumlu bir etkisi ise Türkiye ile birlikte komşu devletlerin antlaşmayı onaylamış olmaları ile ilgilidir²². NSYÖ Antlaşması'na taraf olmayı kabul eden bu devletler, Türkiye gibi nükleer silah geliştirmeyeceklerini kabul etmektedirler. Bu durum, Türkiye ile komşu devletler arasında nükleer silah yarışını kapsayan olası bir güvenlik ikileminin ortaya çıkmasını engelleyeceğinden her iki taraf da kendilerini güvende hissedeceklerdir²³.

Sonuç olarak, Türkiye, NSYÖ Antlaşması'nı onaylayarak bölgesel ve küresel düzeyde niyetini beyan etmiştir. Ancak, bu durum bölgesinde kendisine yönelik nükleer veya diğer kitle imha silahlarından kaynaklanacak herhangi bir saldırıya karşı güvenliğini sağlamak konusunda ABD'nin NATO kapsamında Türkiye'ye sunduğu nükleer güvenlik garantisini tek tercih olarak bırakmıştır.

²¹ ABD ile Sovyetler Birliği arasında yaşanan füze krizinde, ABD tarafından NATO kapsamında Türkiye'de konuşlanan Jüpiter füzelerinin Türkiye'ye hiçbir bilgi verilmeden çekilmesi kararlaştırılmıştır. 1964 yılında ise ABD Başkanı Johnson dönemin Başbakanı İsmet İnönü'ye Türkiye'nin Kıbrıs'a hareket gerçekleştirmesi durumunda ortaya çıkacak bir Sovyet müdahalesine karşı NATO müttefiklerinin Türkiye'yi savunma zorunlulukları bulunmadığını bildirmiştir. Bu iki durum Türkiye ve ABD ilişkilerini olumsuz etkileyen önemli olaylardandır. (Fırat, Melek M.).

²² Türkiye'nin komşularından İran Irak, Suriye ve Bulgaristan 1969 yılında; İran ve Yunanistan ise 1970 yılında NSYÖ antlaşmasını onaylamışlardır (Nuclear Non-Proliferation Treaty).

²³ Ancak, bu devletlerin nükleer faaliyetleri NSYÖ antlaşmasının çerçevesinde UAEK'nın güvenlik denetiminde olsa bile antlaşmanın gerekliliklerine yerine getirmemeleri bu devletler için söz konusu olabilir. Örneğin, NSYÖ antlaşmasını onaylayan bir devlet olan Irak'ın nükleer bomba geliştirme arayışında olduğu ve teknik olarak bu kapasiteye çok yaklaştığı 1981 yılında İsrail'in Osirak reaktörüne yaptığı saldırı ile gündeme gelmiştir. (Ramberg,2012)

4.2. Antlaşma Sonrası Nükleer Enerji Alanındaki Gelişmeler

Türkiye'nin uluslararası alanda bir kısıtlama ile karşılaşmadan nükleer teknolojiden barışçıl olarak yararlanma isteğinin NSYÖ Antlaşması'nı onaylamasının bir sebebi olduğunu bahsetmiştik. Bu doğrultuda UAEK ile yapılan güvenlik denetimi antlaşması çerçevesinde Türkiye'nin bütün nükleer faaliyetleri UAEK'nın denetimi kapsamına alınmıştır²⁴. Yapılan bu denetimler, nükleer teknolojinin güvenli bir şekilde kullanımını da beraberinde getirmektedir.

Diğer taraftan, Türkiye'nin NSYÖ antlaşmasına taraf olması, UAEK tarafından sağlanan nükleer teknoloji konusunda bilgi alışverişi, teknolojik malzeme desteği yada eğitim gibi faaliyetlerden daha kapsamlı bir şekilde yararlanmasının önünü açmıştır²⁵. UAEK'nın üye devletlere sağladığı mali desteğin yanında, ABD'nin de nükleer olmayan NSYÖ Antlaşması'na taraf olmuş devletlere sağladığı finansal destekten²⁶ de Türkiye'nin faydalanacak olması Türkiye'de nükleer teknolojinin sivil amaçlı kullanımına katkı sağlayan önemli bir gelişmedir.

Ayrıca, NSYÖ Antlaşması'na taraf olduktan sonra Türkiye'nin elektrik enerjisi üretimi için nükleer güç santrali kurma çabalarının devam ettiği görülmektedir. Sivil amaçlı nükleer enerjiden etkin bir şekilde faydalanmak için Türkiye, NSYÖ Antlaşması'na taraf olduktan sonra bir takım mevzuat değişiklikleri gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda, 1982 yılında 2690 sayılı kanun ile "barışçıl amaçlarla atom enerjisinin kalkınma planlarına uygun olarak ülke yararına kullanılmasını sağlamak, temel ilke ve politikaları belirleyip önermek, bilimsel, teknik ve idari çalışmaları yapmak, düzenlemek, desteklemek, koordine etmek ve denetlemek üzere" Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK) Başbakanı bağlı olarak kurulmuştur (Türkiye Atom Enerjisi Kurumu Kanunu 1982). 1983 yılında 7405 sayılı "Nükleer Tesislere Lisans Verilmesine Dair Tüzük" yürürlüğe girmiş ve aynı yılın Kasım ayında ise Kanun

²⁴ NSYÖ Antlaşması kapsamında İlk UAEK denetimi 30.11.1981 tarihinde gerçekleşmiştir. (Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi 1981 İlerleme Raporu 1982: 27).

²⁵ Belirtmek gerekir ki UAEK'nın sağlamış olduğu teknik yardımlardan yararlanmak için NSYÖ antlaşmasına taraf olmak zorunlu değildir. Ancak, yapılan bu yardımlardan antlaşmaya taraf olmayan devletlere son derece düşük bir pay ayrılmıştır (Activities of the IAEA Relevant to Article IV of the NPT,1995)

²⁶ ABD'nin nükleer konuda yaptığı teknik yardımlarda öncelikli olarak NSYÖ antlaşmasına taraf olan devletleri gözettiği söylenebilir. (Third Review Conference of the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons).

Hükmünde Kararname ile Nükleer Elektrik Santralleri Kurumu (NELSAK) kurulmuştur²⁷.

Bu mevzuat altyapısı ile birlikte Türkiye antlaşmasının onaylanmasından hemen sonra üçüncü kez nükleer güç santrali kurma girişiminde bulunmuştur. Bununla ilgili olarak AECL(Kanada), KWU(Federal Almanya) ve GE(ABD) firmalarına 1983 yılında TAEK Başkanlığınca niyet mektupları gönderilmiş ancak bu firmalardan sadece AECL firması ile görüşmeler devam etmiştir (Kütükçüoğlu, 41-42). Bu kapsamda 1985 yılında Kanada ile Türkiye arasında Nükleer İşbirliği antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmada “NSYÖ Antlaşması”ni onaylamış devletlerin nükleer enerjinin sivil amaçlarla kullanımı konusunda bilimsel ve teknolojik bilgi alışverişini kolaylaştırmayı ve buna katılmayı taahhüt etmiş bulduklarını ve NSYÖ Antlaşması’na taraf olan devletlerden, nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla kullanımının geliştirilmesine katkıda bulunabilecek olanların bu alanda işbirliği yapmakta serbest oldukları” vurgulanmıştır (Resmi Gazete 19149). Böylece Türkiye, ilk kez nükleer enerji konusunda işbirliği yapmak için bir devletle ikili antlaşma yapmıştır. Ancak Kanada firması ile yapılan görüşmeler finansal sebeplerden dolayı bir sonuca ulaşmamıştır. 1986 yılında ise Ukrayna’da yaşanan Çernobil nükleer kazasının etkisi ile Türkiye’nin nükleer santral kurma çabaları da bir süreliğine rafa kaldırılmıştır (Kütükçüoğlu, 42).

Ankara’nın NSYÖ Antlaşması’ni onaylamasından sonra Türkiye’de nükleer enerji konusunda özellikle UAEK’dan alınan desteklerle birlikte önemli adımlar atılmış olmasına rağmen istenilen seviyeye gelinmediği görülmüştür²⁸.

5. Sonuç

“Nükleer silahların yayılması, bu tür silahların kullanım riskini artırır” düşüncesi ile nükleer silahların yayılmasını önlemek için uluslararası toplum tarafından oluşturulan NSYÖ Antlaşması 1968 yılında imzaya açılmış, 1970 yılında ise yürürlüğe girmiştir. Antlaşmanın üç temel ayağı nükleer silahların yayılmasının engellenmesi, nükleer silahsızlanma ve nükleer enerjiden barışçıl olarak yararlanmadır.

Türkiye, NSYÖ Antlaşması’ni “nükleer silaha sahip olmayan” devlet statüsünde 1968 yılında imzalamış olmasına rağmen 1980 yılında

²⁷ Ancak NELSAK siyasi iradenin desteklememesi sonucu pek bir varlık gösterememiştir. (Özemer, 2001:78-79).

²⁸ Çalışmanın yapıldığı yıl olan 2016 itibariyle, Türkiye'nin halen kurulu bir nükleer enerji santrali bulunmamakla birlikte, biri Mersin / Akkuyu’da, diğeri Sinop’ta olmak üzere iki nükleer santralin inşa edilmesi planlanmaktadır.

antlaşmayı onayladığını beyan etmiştir. Türkiye'nin antlaşmayı onaylamasındaki gecikmenin temel sebepleri iç politikada yaşanan istikrarsızlık ve bürokratik kurumsal engellerdir. Türkiye'yi antlaşmayı onaylamaya iten önemli etmenlerden biri Türkiye'nin genel olarak nükleer silahsızlanmaya verdiği destektir. Türkiye de, uluslararası toplumun algısına benzer şekilde nükleer silahların insanlık için önemli bir endişe kaynağı olarak görmektedir. Diğer taraftan, NSYÖ Antlaşması, taraf olan devletleri iki ayrı kategoride değerlendirmektedir: “nükleer silaha sahip olanlar devletler” ve “nükleer silaha sahip olmayan devletler”. İkinci kategoride olan devletler, bu antlaşmaya taraf olarak hiçbir şekilde nükleer silaha sahip olmayacaklarını, nükleer silah geliştirmeyeceklerini taahhüt ederler. Bu bağlamda, antlaşmayı onaylayan nükleer olmayan devletlerin birçoğunun endişelendiği nokta, güvenliklerini nükleer silaha sahip devletlere karşı nasıl koruyacaklarıdır. Bununla ilgili olarak, Türkiye'nin antlaşmaya taraf olmasında NATO üyesi olmasının ve ABD'nin NATO kapsamında Türkiye'ye sağladığı “yerinden” nükleer güvencenin etkili olduğu söylenebilir. “Yerinden” nükleer güvence kapsamında NATO bünyesinde Türkiye'ye bir takım nükleer silahlar konuşlandırılmıştır. Bu durumun NSYÖ Antlaşması'nın içeriğine aykırı bir durum oluşturmadığı yönündeki genel kanı da Türkiye'nin NSYÖ Antlaşması'na taraf olmasında önemli bir etkidir. Türkiye'yi antlaşmaya katılması konusunda motive eden önemli bir faktör de nükleer enerjiden etkin bir şekilde faydalanma isteğidir. Türkiye'deki nükleer çalışmaların başlaması 1950'lere kadar dayanmaktadır. Bu doğrultuda, ABD'nin “Barış için Atom” programı kapsamında sağladığı destek ile iki adet nükleer araştırma reaktörü kurulmuştur. Nükleer güç santrali kurma konusunda ise çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Antlaşmanın ortaya çıkmasından sonra özellikle 1970'lerin başından itibaren nükleer enerjinin kullanımı konusunda antlaşmayı onaylamayan devletlere yönelik başlayan bir takım kısıtlamalar Türkiye'yi antlaşmaya taraf olmaya yöneltmiştir.

Bu doğrultuda, Türkiye NSYÖ Antlaşması'nı onayladığını beyan ederek, o yıla kadar dünyada antlaşmaya katılan 114 devletten biri olmuş ve bu şekilde uluslararası toplumun bir parçası olduğunu göstermiştir²⁹. Antlaşmanın Türkiye'nin hem dış güvenliğine hem de nükleer enerjiden yararlanma amacına etki yaptığını söyleyebiliriz. NSYÖ Antlaşması'na taraf olmayı kabul ederek uluslararası toplumun beklentileri dâhilinde hareket eden Türkiye'ye, ABD'nin güvenlik taahhütleri Ankara'nın antlaşmayı onaylaması sonrası da devam etmiştir. Diğer taraftan, Türkiye,

²⁹Çalışmanın yapıldığı 2016 yılı itibariyle NSYÖ antlaşmasına beş resmi nükleer devlet dahil olmak üzere toplam 191 devlet katılmıştır.

NSYÖ Antlaşması'na taraf olduktan sonra nükleer faaliyetleri UAİK tarafından denetim altına alınmıştır. Aynı zamanda, antlaşmanın Türkiye tarafından onaylanması, nükleer enerjinin etkili bir şekilde kullanımı konusunda Türkiye'ye önemli desteklerin de kapısını açmıştır. Ancak, gene de antlaşma sonrası Türkiye'deki nükleer çalışmaların istenilen düzeye ulaştığı söylenemez.

Son olarak denilebilir ki Ankara'nın NSYÖ Antlaşması'na katılımı, Türkiye'nin uzun vadeli stratejik hesaplarına etki etmiş olabilir ancak antlaşmanın onuncu maddesinin, antlaşmaya taraf olan devletlere, antlaşmanın konusu ile ilgili yüksek çıkarlarının tehlikeye düşmesi durumunda antlaşmadan çekilebileceği hakkını tanıdığını da unutmamak gerekir.

Kaynaklar

- Activities of the IAEA Relevant to Article IV of the NPT. (1995). (<http://www.un.org/Depts/ddar/nptconf/2156.htm> 17 Aralık 2016'da erişildi.)
- Ami, Shlomo Ben. (2009). "Nuclear Weapons in the Middle East: The Israeli perspective." *Regional Meeting of The International Commission on Nuclear Non-Proliferation and Disarmament*, Cairo.
- Anlaşmalar Tablosu, Türkiye Atom Enerjisi Kurumu, 2011. <http://www.taek.gov.tr/kurumsal/uluslararası/anlaşmalar-tablosu.html> 10 Ocak 2017'de erişildi.
- Atom Silahların Men Edilmesini İstiyoruz. (23 Aralık 1954). *Milliyet Gazetesi*, 1.
- Başbakanlık Atom Enerjisi Komisyonu. (1982). *Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi 1981 İlerleme Raporu* (No. ÇNAEM-R-218). İstanbul.
- Bayülken, Ahmet (2006). "Nükleer Çağın Türkiye'deki 50 Yılı." *Nükleer Enerji*. Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi. (http://www.dektmk.org.tr/pdf/enerji_kongresi_10/ahmetbayulken.pdf 3 Aralık 2016'da erişildi.)
- Bunn, George & Timerbaev, Ronald M. (1993). "Security Assurances to Non-Nuclear-Weapon States." *The Nonproliferation Review*, 1(1), 11–21.
- Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi. (8 Şubat 1968). Toplantı 7,c. 45. Dagens Nyheter:«CIA,İsveç'in Türkiye'ye atom reaktörü satmasına karşı». (29 Ocak 1979). *Milliyet Gazetesi*,1.

- Fırat, Melek, M. Kıbrıs Sorunu ve İnönü.
<http://www.ismetinonu.org.tr/index.php/27-mayis-ihtilali-ve-sonrasi/kibris-sorunu-ve-inonu> 17 Aralık 2016'da erişildi.
- Fischer, David (1997). *History of the International Atomic Energy Agency The First Forty Years*. Vienna: Intl Atomic Energy Agency.
- Foradori, Paolo (Ed.). (2013). *Tactical Nuclear Weapons and Euro-Atlantic Security: The future of NATO*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Volume XXIV - Office of the Historian (<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v24/d355> 27 Kasım 2016'da, erişildi.)
- Fuerth, Leon (2005). "Turkey: Nuclear Choices amongst Dangerous Neighbors." Ed. K. M. Campbell & R. J. Einhorn, M. Reiss, *The Nuclear Tipping Point: Why States Reconsider Their Nuclear Choices* (ss. 145–174). New Delhi: Manas Publications.
- Global U.S. Troop Deployment, 1950-2003, <http://www.heritage.org/defense/report/global-us-troop-deployment-1950-2003> 10 Aralık 2016'da erişildi.
- Hibbs, Mark (2015a). The IAEA's Conclusion About Turkey. (<http://carnegieendowment.org/2015/04/16/iaea-s-conclusion-about-turkey-pub-59802> 16 Kasım 2016'da erişildi.)
- Hibbs, Mark (2015b). Turkey, "The Nonproliferation Treaty, and The Nuclear Suppliers Group" Ed. G. Perkovich & S. Ülgen, *Turkey's Nuclear Future* (ss. 125–154). Washington, DC: Carnegie Endowment for Int'l Peace.
- Hükümetler ve Programları, TBMM. https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/e_kaynaklar_kutuphane_hukümetler.html. 17 Kasım 2016'da erişildi
- Kıbaroğlu, Mustafa (1997). "Turkey's Quest for Peaceful Nuclear Power." *Nonproliferation Review*, 4(3), 33–44.
- Knopf, Jeffrey W. (2012). "Security Assurances: Initial Hypotheses", *Security Assurances and Nuclear Nonproliferation* (ss. 13–38). Stanford, California: Stanford Security Studies.
- Kuzey Atlantik Antlaşması http://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selecte dLocale=tr 27 Kasım 2016'da erişildi.
- Kütükçüoğlu, Ahmet. Türkiye'nin Geçmişteki Nükleer Enerji Deneyimleri. (http://www.iaea.org/inis/collection/NCLCollectionStore/_Public/29/033/29033638.pdf 18 Aralık 2016'da erişildi.)

- Martin, David H. (1997). The CANDU Syndrome: Canada's Bid to Export Nuclear Reactors to Turkey (Part 2). (http://www.ccnr.org/turkey_syndrome_2.html 03 Aralık 2016'da erişildi.)
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi. (20 Şubat 1968),Dönem II, Toplantı 3, c. 25.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi. (3 Nisan 1972), Dönem III, Toplantı 3, c.23.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi. (18 Ocak 1979a), Dönem V, Toplantı 2, c:8.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi. (23 Ocak 1979b), Dönem V, Toplantı 2, c:8.
- Nassauer, Otfried (2001, Nisan). Nuclear Sharing in NATO: Is it Legal? (<http://www.bits.de/public/articles/sda-05-01.htm> 13 Kasım 2016'da erişildi.)
- Nichols, Tom, Stuart, Douglas, & McCausland, Jeffrey D. (Ed.). (2012). *Tactical Nuclear Weapons and NATO*. Carlisle: Strategic Studies Institute (SSI).
- Nuclear Non-Proliferation Treaty, <http://unrcpd.org/wmd/the-nuclear-non-proliferation-treaty/> 10 Aralık 2016'da erişildi.
- Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Antlaşma (NPT), http://www.taek.gov.tr/attachments/article/772/134_npt_tr.pdf 10 Kasım 2016'da erişildi.
- Özemre, Ahmet Yüksel (2001). Ah, Şu Atomdan Neler Çektim! (<http://ozemre.com/sites/default/files/pdfs/ahsuatomdannelercektim.pdf> 17 Aralık 2016'da erişildi.)
- Press Communiqué, North Atlantic Council Paris, 16th-19th Dec 1957. <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c571219a.htm> 10 Ocak 2017'de erişildi.
- Ramberg, Bennett (2012). Osirak and Its Lessons for Iran Policy. (https://www.armscontrol.org/act/2012_05/Osirak_and_Its_Lessons_for_Iran_Policy 17 Aralık 2016'da erişildi.)
- Reiter, Dan (2014). "Security Commitments and Nuclear Proliferation." *Foreign Policy Analysis*, 10(1), 61–80.
- Resmi Gazete, 16823, 28 Kasım 1979.
- Resolution 255, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/255 (1968) 18 Aralık 2016'da erişildi.
- Sagan, Scott D. (1996). "Why Do States Build Nuclear Weapons?: Three Models in Search of a Bomb." *International Security*, 21(3), 54–86.

- Sechser, Todd S. (2015). "Sharing the Bomb: Nonproliferation, Deterrence, and Foreign Nuclear Deployments." Ed. H. A. Sokolski, *Nuclear Nonproliferation Missteps* (ss. 1–28). Carlisle, Pa: U.S Army War Collage Press. (<http://faculty.virginia.edu/visc/Sechser-Sokolski-2015.pdf> 13 Ekim 2016'da erişildi.)
- Söylemez, Yusuf (1972). "The Question of Non-Proliferation of The Nuclear Weapons." *Foreign Policy Of Turkey At The United Nations Between The Years 1966-1972 (Public Interventions Selected Documents, Official Communications)* (C. 1). Ankara: Ministry of Foreign Affairs.
- Stein, Aaron (2014, Şubat 11). Turkey and the Backpack Bombs | WMD Junction. http://wmdjunction.com/140206_turkey_and_adms.htm 24 Eylül 2016'da erişildi.
- Tacar, Pulat Y. (1970). *Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Sorunu*. Ankara: T.C. Başbakanlık Atom Enerjisi Komisyonu.
- Tarihçe, Türkiye Atom Enerjisi Kurumu, 2009. <http://www.taek.gov.tr/kurumsal/tarihce.html> 03 Aralık 2016'da erişildi.
- Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water http://disarmament.un.org/treaties/t/test_ban 30 Ekim 2016'da erişildi.
- Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, <http://legal.un.org/avl/ha/tnpt/tnpt.html> 5 Kasım 2016'da erişildi.
- Third Review Conference of the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons :Hearing before the Subcommittees on Arms Control, International Security, and Science and on International Economic Policy and Trade of the Committee on Foreign Affairs, House of Representatives.* (1986). Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office. (<http://hdl.handle.net/2027/pur1.32754076926157> 14 Aralık 2016'da erişildi.)
- Turkey: Ratification of Sea-Bed Treaty http://disarmament.un.org/treaties/a/sea_bed/turkey/rat/moscow 30 Ekim 2016'da erişildi.
- Türkiye Atom Enerjisi Kurumu Kanunu (13 Temmuz 1982). Resmi Gazete, 2690/17753.
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kanada Hükümeti Arasında Nükleer Enerjinin Barışçı Maksatlarla Kullanılması Alanında İşbirliği Anlaşması. (1986, Haziran 29). Resmi Gazete, 19149, 29 Haziran 1986.

- Türmen, Rıza (1973). "Nükleer Silahsızlanma." *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 28(1), 227–231.
- U.S. Arms Control and Disarmament Agency 1979 Annual Report: *Message From The President of the United States*. (1980). Washington: U.S. Government Printing Office. <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=umn.319510028276191;view=1up;seq=200> 15 Aralık 2016'da erişildi.
- Uslu, Nasuh (2000). *Türk Amerikan İlişkileri*. Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları.
- Ülgen, Sinan & Stein, Aaron (2012). Atomun Kontrolüne Yönelik Çabalar ve Nükleer Teknoloji Transferi: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. EDAM. (<http://www.edam.org.tr/EDAMNukleer/Nuclear%20Report%202012/TR/bolum3.pdf> 15 Aralık 2016'da erişildi.)